ยาปนเปื้อนในผลิตภัณฑ์เสริมอาหารและแนวทางการป้องกันตนเอง

อาจารย์ ดร.ภก.บรมพจน์ พฤฒิวนาสัณฑ์

ภาควิชาเภสัชเคมี คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

การลักลอบใส่สารที่มีฤทธิ์ทางยาในผลิตภัณฑ์เสริมอาหารเพื่อหวังประสิทธิภาพให้ตรงตามคำกล่าวอ้างสรรพคุณของผลิตภัณฑ์นั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทั่วโลกณ ปัจจุบันการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดอันตรายถึงชีวิตต่อผู้บริโภคเนื่องจากการได้รับยาในปริมาณสูงและยาวนานทำให้การทำงานของร่างกายเสียสมดุลและล้มเหลวจนถึงขั้นเสียชีวิตได้ซึ่งท่านผู้อ่านจะสามารถเห็นตัวอย่างกรณีศึกษาได้ตามหน้าข่าวหนังสือพิมพ์หรือสื่อออนไลน์จากหลากหลายสารทิศ คำถามที่เกิดขึ้นคือ เราจะมีวิธีป้องกันตัวเองหรือบุคคลใกล้ตัวจากเหตุการณ์เหล่านี้ได้อย่างไร? การหลีกเลี่ยงความเสี่ยงของการได้รับยาปนเปื้อนที่ดีที่สุด คือ การไม่บริโภคผลิตภัณฑ์เสริมอาหารใดๆ เลย แต่หากทำเช่นนี้ เท่ากับว่าผู้บริโภคอาจจะเสียโอกาสที่จะได้รับผลิตภัณฑ์เสริมอาหารที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความปลอดภัยที่ดี ดังนั้น บทความนี้จึงจะขอแบ่งปันความรู้ของเกี่ยวกับการลักลอบใส่ยาปนเปื้อน การตรวจสอบ และการระมัดระวังตนเองจากผลิตภัณฑ์ที่อันตราย

สำหรับผู้ที่ต้องการตรวจสอบการปนเปื้อนของยาในผลิตภัณฑ์เสริมอาหารสามารถทำได้ โดยในปัจจุบันตำรายาสหรัฐอเมริกา (The United States Pharmacopeia – USP) ได้กำหนดวิธีที่เป็นมาตรฐานสำหรับการทดสอบยาปนเปื้อนเหล่านี้ขึ้นมา ใน USP General Chapter <2251> Adulteration of dietary supplements with drugs and drug analogs โดยจัดแบ่งหมวดหมู่ของประเภทยาปนเปื้อนไว้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. สารกระตุ้นสมรรถภาพทางเพศ (Sexual Enhancement) ซึ่งใช้ในการรักษาภาวะเสื่อมสมรรถภาพทางเพศสำหรับเพศชาย เช่น ซิลเดนาฟิล (sildenafil)

2. สารเพื่อการลดน้ำหนัก (Weight Loss) ซึ่งเป็นสารที่สามารถออกฤทธิ์ในการลดความอยากอาหาร เช่น ไซบูทรามีน (sibutramine) สารที่เพิ่มการเมตาบอลิสม ในร่างกาย เช่น สารสังเคราะห์ของฮอร์โมนไทรอยด์ สารดักจับไขมันในระบบทางเดินอาหาร เช่น ออริสแตท (orlistat) ยาระบาย และยาขับปัสสาวะ เป็นต้น

3. สารกระตุ้นเพื่อเพิ่มศักยภาพทางกีฬา (Sport Performance Enhancement) หรือที่เรียกว่าสารโด๊ป สารกลุ่มนี้มักเป็นอนุพันธ์ของฮอร์โมนแอนโดรเจน ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มฮอร์โมนสเตียรอยด์ ออกฤทธิ์เสริมสร้างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ รวมถึงสารกลุ่มเพิ่มความสามารถในการทำงานของหัวใจ เป็นต้น

แนวทางการตรวจสอบยาปนเปื้อนกลุ่มดังกล่าว จะทำโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่าไฮเพอร์ฟอร์มานซ์ลิควิดโครมาโทรกราฟี (high-performance liquid chromatography – HPLC) ร่วมกับตัวตรวจวัดแมสสเปกโทรมิเตอร์ (mass spectrometer – MS) ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวนั้นมีความจำเพาะ (specificity) ความไว (selectivity) ความแม่นยำ (precision) และความถูกต้อง (accuracy) สูงมาก หากจะเปรียบเทียบประสิทธิภาพให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพได้ชัดจน คือ สมมติว่าท่านนำเม็ดเกลือ 1 เม็ดละลายลงในน้ำปริมาตร 1 ลิตร และนำไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือดังกล่าว เครื่องมือสามารถตรวจพบปริมาณเกลือได้อย่างแม่นยำและถูกต้องแม้จะมีปริมาณเพียงน้อยนิด ดังนั้นหากมีการลักลอบใส่สารในปริมาณที่น้อยๆ เพื่อให้ตรวจสอบไม่พบจึงเป็นความคิดที่ผิดอย่างรุนแรงอย่างไรก็ตาม การตรวจสอบดังกล่าวนั้นไม่สามารถทำได้อย่างรวดเร็วสักเท่าไรนักเนื่องจากการต้องใช้ระยะเวลาสำหรับการวิเคราะห์และจะต้องทำซ้ำจนให้เป็นที่แน่ใจ (ในกรณีตัวอย่างคดีความ) ทำให้เป็นข้อจำกัดของจำนวนการตรวจสอบผลิตภัณฑ์ได้ ดังนั้นผู้บริโภคจึงควรศึกษาความรู้เพื่อหาแนวทางการป้องกันตนเองจากผลิตภัณฑ์ที่ปนเปื้อนยาเพิ่มเติมอีกทางหนึ่ง

แนวทางการหลีกเลี่ยงและป้องกันตนเองจากการตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพ

ถึงแม้ว่าปัจจุบันเจ้าหน้าที่ภาครัฐจะดำเนินการปราบปรามผลิตภัณฑ์เสริมอาหารที่ผิดกฎหมายอย่างเข้มงวดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถจัดการได้หมดสิ้น เนื่องจากจำนวนผู้กระทำผิดมีมากมายทั้งคนในและคนนอกประเทศ จึงขอฝากผู้อ่านทุกท่านโปรดใช้วิจารณญานในการบริโภคผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร ในบทความนี้มีแนวทางในการพิจารณาดังนี้

- อย่าหลงเชื่อผลิตภัณฑ์ที่แสดงสรรพคุณเกินจริง โดยเฉพาะ**ผลิตภัณฑ์ที่มีการระบุสรรพคุณในการรักษาหรือมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงหรือส่งผลต่อร่างกาย**ของเราโดยเด็ดขาด เช่น ลดความอ้วน ช่วยรักษาโรคไขข้อ มะเร็ง ภูมิแพ้ ฯลฯ เพราะตามนิยามทางกฎหมายแล้ว**จะเข้าข่ายเป็น “ยา” มากกว่าผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร** หากผลิตภัณฑ์ดังกล่าวมีสรรพคุณอย่างที่กล่าวอ้างจริง จะต้องขึ้นทะเบียนเป็นยารักษาโรคเท่านั้น

- **การโฆษณาผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร จะต้องได้รับการอนุญาตจากทางสำนักคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ซึ่งสังเกตจากเลขทะเบียน (ที่ไม่ใช่เลข อย.) ซึ่งขึ้นด้วยอักษร “ฆอ. .....” ในสื่อประชาสัมพันธ์และเลขดังกล่าวจะต้องแสดงทุกครั้งในสื่อที่ประชาสัมพันธ์**
- **<u>การนำผลการตรวจวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติโดยเฉพาะใบรายงานผลที่ออกโดยห้องปฏิบัติที่ได้รับการรับรองมาตรฐานมาโฆษณาตามสื่อต่าง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อถือเลย</u>** เนื่องจากระบบมาตรฐานห้องปฏิบัติการที่ได้คุณภาพจะมีข้อกำหนดว่าจะต้องมีการระบุข้อความว่า “รับรองเฉพาะตัวอย่างที่ส่งตรวจเท่านั้น” ซึ่งแปลว่าตัวอย่างอื่นๆ ไม่ทราบว่ามีการปนเปื้อนหรือไม่ เพราะไม่ได้ตรวจสอบ นอกจากนี้การนำผลการวิเคราะห์มาใช้เพื่อการโฆษณานั้นมีความผิด เนื่องจากในข้อกำหนดได้บังคับให้แสดงข้อความ “ห้ามนำไปใช้สำหรับการโฆษณาโดยเด็ดขาด” ซึ่งห้องปฏิบัติการสามารถเอาผิดทางกฎหมายต่อผู้นำใบไปโฆษณาต่อได้

บรรณานุกรม

1. U.S. Convention. The United States Pharmacopeia– National Formulary. USP General Chapter <2251> Adulteration of dietary supplements with drugs and drug analogs.
2. ประกาศสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เรื่อง หลักเกณฑ์การโฆษณาอาหาร พ.ศ. 2551. สำนักอาหาร สำนักคณะกรรมการอาหารและยา. อ้างอิงจาก http://food.fda.moph.go.th/advertise.php
3. สำนักคุ้มครองผู้บริโภคในกิจการกระจายเสียงและโทรทัศน์ สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ "รู้เท่าทัน" โฆษณาผลิตภัณฑ์สุขภาพเกินจริง อ้างอิงจาก http://bcp.nbtc.go.th/th/detail/2018-05-04-11-32-07